

EKONOMİK BÜYÜME, GELİR DAĞILIMI, EĞİTİM VE NÜFUS ARTIŞI İLİŞKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Kemal BAŞ

(Mersin Üniversitesi, İktisat Bölümü, MERSİN)

Özet:

Son yıllarda araştırmacılar, gelir dağılımı üzerinde etkisi olabilecek değişkenleri bir bir incelemektedirler. Toplumdaki kişilerin eğitim düzeyi ve dağılımı, bu değişkenler arasında yer almaktadır. Bu konuda yapılan ampirik çalışmaların büyük bir çoğunluğunda, eğitim düzeyi ve eğitim dağılımı, gelir dağılımını açıklayan değişkenler içinde önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin, Psacharopoulos'un (1977) çalışmasında elde ettiği bulgulara göre, eğitim eşitsizlik indeksindeki değişiklik, tek başına, gelir dağılımındaki eşitsizliğin yüzde 23'ünü açıklamaktadır. Bu çalışmada da aynı değişkenler arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Ancak söz konusu çalışmalarda yatay-kesit ülke verileri kullanılırken, bu çalışmada Türkiye'deki 19 İl'in yatay-kesit verileri kullanılmıştır. Beşeri sermaye teorisinin önermelerinin tersine bir sonuç çıkmıştır. Bu iki değişken arasında teoriye göre beklenen işaret pozitif iken, bu çalışmada ortaya çıkan işaret negatiftir.

Abstract:

Education, Economic Growth, Population Growth And Income Distribution: Turkish Case

In recent years, in order to investigate the effect of several important variables on income distribution, many endeavors have been made. The principal variables whose effects on income inequality have been assessed include rate of growth of income, population increase, education level, educational inequality index and economic structure. The overwhelming evidence from these studies indicate that there is a strong and statistically

Anahtar Sözcükler: Ekonomik büyüme, nüfus artışı, eğitim eşitsizliği, gelir eşitsizliği, gelirin yeniden dağılımı.

Keywords: Economic growth, population increase, educational inequality, income inequality, income redistribution.

significant positive relationship between educational inequality and income inequality. In this study, the relationship between the same variables are investigated. However, instead of cross-country data used in those studies, we use cross-provincial data available for 19 provinces in Turkey. The statistical results contradict the relationships suggested by the human capital models between variables noted above. In this study, none of the estimated coefficients were found to be statistically significant except the regression coefficient of educational inequality. Furthermore, contrary to our expectations, the sign of the coefficient of educational inequality is found to be negative.

GİRİŞ

Fiziki sermaye, işgücü, beşeri sermaye ve teknolojik ilerleme ekonomik büyümenin en önemli dört kaynağıdır. İşgücünün artış hızı genellikle nüfus artış hızıyla sınırlanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde nüfus artış hızı gelişmiş ülkelere göre daha yüksektir. Ancak ekonomik büyüme oranı yüksek olan gelişmekte olan ülkelerde yapılan incelemeler, fiziki, beşeri sermaye ve teknolojik ilerlemedeki artış hızının ekonomik büyümede büyük paya sahip olduğunu göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde üretimdeki artışın ancak %2 kadarının işgücündeki artışa maledilebileceği, bu oranın üzerindeki büyümenin fiziki-beşeri sermaye ve teknolojik ilerlemedeki artışın sonucu olduğu belirtilmektedir (Lau, Jamison, Liu ve Rivkin, 1993).

Gelir dağılımındaki eşitsizliğin nasıl oluştuğu ve zamanla kendisini nasıl yeniden ürettiği sorusu ekonomistlerin bir asırdan fazla ilgi odağı olmuştur. Genel olarak, gelir dağılımındaki eşitsizlikle ekonomik gelişme ve büyüme arasında bir ilişki olduğu kabul edilmektedir. Buna karşın, bu ilişkinin tam olarak anlaşıldığını hiç kimse iddia etmemektedir. Zira ekonomik gelişme çok karmaşık bir süreçtir. Aşağıda belirtilen nedenlerden dolayı bu çalışma da, çok güç olan sorulara kesin yanıtlar vermeyi amaçlamamaktadır.

Çalışmanın amacı sadece, DİE tarafından seçilmiş 19 il merkezine ait mevcut yatay-kesit verilerini kullanarak bu illerdeki kişi başına gayrisafi yurtiçi hasılda büyüme, gelir dağılımı, eğitim düzeyi ve nüfus artışı arasındaki ilişkileri regresyon modelleriyle analiz ederek saptamaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde ekonomik büyüme ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiler, daha önce bu konuda yapılan çalışmaların bir özeti verilerek, anlatılmaktadır. İkinci bölüm, ekonomik büyüme ile eğitim arasındaki ilişkileri, üçüncü bölüm ise ekonomik büyüme ve nüfus artışı arasındaki ilişkileri, yine aynı şekilde özetlemektedir. Dördüncü bölüm, çalışmada

kullanılan verileri tanıtmaktadır. Beşinci bölümde, regresyon analizinde kullanılan model ve uygulama sonuçları açıklanmaktadır. Son bölümde ise sonuç ve öneriler yer almaktadır.

1. EKONOMİK BÜYÜME VE GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ

Ekonomik büyüme ve hakça bir gelir dağılımı, gelişmekte olan ülkelerin gerçekleştirmek istedikleri ekonomik politika amaçları içinde en önemli iki amacı oluşturmaktadır. Ancak, 1980'li yılların ortalarına kadar, ekonomik büyüme konuları üzerinde düşünen ekonomistler bir yandan bu iki amaç arasında tercih yapmak zorunda olduklarını vurgularken, bir yandan da hızlı ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi için gelir dağılımındaki bozulmaya katlanılması gerektiğini belirtiyorlardı. Örneğin, Kaldor (1978) hızlı ekonomik büyüme için yüksek düzeyde tasarrufun ön koşul olduğunu, bunun için de gelirin, marjinal tasarruf meyli yüksek olan zenginlerin elinde toplanması gerektiğini belirtmektedir. Bu konuda diğer bir açıklama da Kuznets (1955) tarafından yapılmıştır. Kuznets'e göre, işgücü, verimliliği düşük sektörlerden verimliliği daha yüksek sektörler'e kaydığında, gelir dağılımındaki eşitsizliğin başlangıçta önemli bir şekilde artması zorunludur. Ancak, Kuznets'e göre gelir dağılımındaki eşitsizlik daha sonra azalacaktır. Bu görüşler, ekonomi yazınında neredeyse yasa gücüne ulaşmışlardır.

Yukarıda belirtilen geleneksel görüşler, son yıllarda sıkça sorgulanmaya başlanmıştır. Yaklaşık 20-25 yıl önce, Ahluwalia (1974) zamanın mevcut yatay-kesit ülke verilerine (cross-country data) dayanarak yapmış olduğu çalışmada, hızlı ekonomik büyümenin kaçınılmaz olarak gelir dağılımında daha büyük eşitsizlik yarattığına dair ampirik bulgulara rastlamamıştır. Tam tersine, Fields (1989), Persson ve Tabellini (1994) gibi pek çok ekonomist, gelir dağılımındaki büyük eşitsizliğin ekonomik büyümeyi sınırlayıcı olabileceğine ilişkin destekleyici kanıt sağlamaktadırlar. Bu ekonomistlere göre, gelir dağılımındaki eşitsizlik ekonomik büyüme için zararlıdır. Zira, gelir dağılımındaki aşırı bir eşitsizlik, yönetimleri bu konuda (örneğin artan oranlı gelir vergisi uygulamak gibi) önlem almaya sevk edebilir ve yönetimlerin bu gibi politikaları, insanları daha çok kazanmak için daha çok çalışmaya teşvik etmek yerine onların daha az çalışmalarına neden olacaktır. Böyle bir durum ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyecektir (Persson ve Tabellini 1994; s.617).

Son yıllarda yapılan ampirik çalışmalar, gelir dağılımındaki büyük eşitsizliğin ekonomik büyüme oranını düşürdüğünü açıkça göstermektedir (Perotti, 1996). Ekonomik büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliği arasındaki

ilişkilerle ilgili kanıtlar (genellikle, standart yaklaşım haline gelen) ekonomik büyümeyi belirleyici faktörlere özgü yatay-kesit ülke verilerinin (cross-country data) regresyon modelleri ile ortaya çıkarılmaktadır. Sözkonusu regresyon modellerinde, genel olarak, yıllık ortalama kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıladaki büyüme oranı bağımlı değişken olarak kullanılırken, bağımsız veya açıklayıcı değişkenler olarak da Gini katsayısı, eğitim değişkenleri, kişi başına milli gelir gibi değişkenler kullanılmaktadır.

Örneğin, Rodrik'in (1994), 1960-1985 dönemine ilişkin verileri kullanarak yaptığı değerlendirmelere göre, gelir ve toprak dağılımında büyük eşitsizlikler ekonomik büyümeyi yavaşlatmaktadır. Aghion, Caroli ve Penalosa (1999) aynı dönem için bağımlı değişken olarak kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıladaki büyüme oranını ve 1960 yılı kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla, eğitim ve gelir dağılımı değişkenlerini de bağımsız değişken olarak kullanmıştır. Ancak gelir dağılımı değişkeni olarak sadece 3. ve 4. yüzde yirmilik dilimlerin toplamını kullanmışlardır. Bu değişken, orta gelir grubunun bir ölçüsü olarak kabul edilmiştir. Sonuç olarak, bu kesimin gelir payı ile kişi başına ortalama gayrisafi yurtiçi hasıladaki büyüme arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğunu belirlemişlerdir.

2. EKONOMİK BÜYÜME VE EĞİTİM

Ekonomik büyüme ve eğitim arasındaki ilişki konusunda pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bir özeti Tilak'ın (1989) çalışmasında verilmiştir. Beşeri sermaye teorisinin esas savını oluşturan husus, eğitimin işgücünün verimliliğini artırarak ekonomik büyümeye yol açtığıdır. Eğitimin verimlilik üzerindeki bu olumlu etkileri kuşaklar boyu sürmektedir. Eğitimli anne ve babalar daha sağlıklı ve daha iyi beslenmiş çocuklar yetiştirirler. Bu yüzden onların çocukları, yaşamları boyunca daha verimli olurlar. Gelişmiş beşeri sermaye, verimliliği hem dolaysız ve hem de dolaylı olarak artırarak ekonomik büyümeye önemli katkıda bulunur.

Ekonomik büyüme ile ilgilenen kurumlar ve araştırmacılar, beşeri sermayenin gelişmesinin ve kullanımının, ekonomik büyümenin ve özellikle kişi başına ekonomik büyümenin belirleyicisi olduğunu belirtmektedirler. Bu görüşün temsilcileri arasında olan Psacharopoulos ve Arriagada'ya (1989) göre, beşeri sermaye gelişiminin sınırlı kalması, ekonomik kalkınma için çok ciddi bir engel oluşturmaktadır.

Ekonomik büyüme modellerinde beşeri sermaye özel bir rol oynamaktadır. Yeni ürünlerin üretimini sağlayan ve teknolojik gelişmenin

temelini oluşturan araştırma ve geliştirme sektörünün anahtar girdisi beşeri sermayedir. Beşeri sermaye birikimi daha fazla olan ülkeler yeni ürünleri daha büyük bir hızla piyasaya sürerler ve bu yüzden daha hızlı bir büyüme gerçekleştirirler (Romer, 1990).

Lau et al. (1990), 1960-1985 dönemi verilerini kullanarak az gelişmiş ülkeler için yaptıkları hesaplamalarda, ortalama eğitim düzeyi ile üretim artışı arasında önemli ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Örneğin, Brezilya'da işgücünün ortalama eğitim düzeyinde bir yıllık bir artışın, üretim düzeyinde yüzde 5.5 oranında bir artış sağladığı hesaplanmıştır. Aynı araştırmacılar işgücü ortalama eğitimi eşik etkisinin, yaklaşık olarak, dört yıl olduğunu tespit etmişlerdir. Türkiye'nin verilerini kullanarak benzer bir çalışma yapan Güngör de (1997) sanayi sektörü için eğitimin bu eşik etkisinin 4-5 yıllık bir ortalama eğitim düzeyinde başladığını saptamıştır. Güngör, aynı çalışmada, eğitimin ekonomik büyüme üzerinde önemli bir etkisi olduğunu da ayrıca belirtmektedir.

Razin (1977), 11 gelişmiş ülkenin yatay-kesit ülke verileriyle (cross-country data), regresyon modelleri kullanarak yaptığı analizlerde, kişi başına gayrisafi milli gelir ile eğitim arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulmuştur. Hicks (1987), 1960-1977 dönemi için 83 ülkenin verilerini kullanarak ekonomik büyüme ile okuryazarlık arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Hicks'in bulgularına göre okuryazarlık oranında yüzde 20'lik bir artış, ekonomik büyüme oranında yüzde 0.5 oranında bir artış sağlamaktadır. Wheeler (1980), 88 ülkenin 1960-63 ve 1970-73 yıllarına ait verilerini birleştirerek yaptığı çalışmada, ekonomik büyüme ile okuryazarlık oranı arasında daha güçlü bir ilişki bulmuştur. Wheeler'in bulgularına göre, okuryazarlık oranının yüzde 20'den yüzde 30'a artması, reel gayrisafi yurtiçi hasılda yüzde 8 ile yüzde 16 arasında bir artışa neden olmaktadır.

Marris (1982), 37 orta-gelir ve 29 düşük-gelir ülke verilerini kullanarak yaptığı çalışmada daha önce yapılan çalışmalarını doğrulamakla kalmamış, ayrıca eğitim ile desteklenmeyen maddi sermaye yatırımının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin zayıf olduğunu göstermiştir. Marris'e göre, ülkeler arasında ilköğretime kayıta yüzde birlik bir fark, ülkeler arasındaki ferd başına gelir artış oranında yüzde 0.035 oranında bir değişime yol açmaktadır.

Benavot (1985), panel regresyon modellerini kullanarak yaptığı çalışmada, ilköğretimin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğunu saptamıştır. Ancak daha ilginç olarak, orta eğitimin az gelişmiş

ülkelerde orta öğretimin, ekonomik büyüme üzerinde güçlü ve negatif bir etkisinin olduğunu da saptamıştır.

Diğer taraftan, pek çok çalışmada belirtildiği gibi, eğitimin ekonomik büyüme üzerindeki rolü zaman içinde değişmektedir. Eğitimin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisi ekonomik gelişmenin kimi aşamalarında oldukça büyük çıkarken, kimi aşamalarında önemsiz sayılacak kadar az olabilmektedir.

Okuryazarlığın veya eğitim düzeyinin ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde etkili olabilmesi için yalnız eğitim düzeyinin belirli bir eşik düzeyine ulaşması yetmeyebilir, ekonomik büyümenin ve kalkınmanın da, eğitimin gelişmesini önemli bir biçimde etkileyebilmesi için belirli bir eşik düzeyine ulaşması gerekebilir. Örneğin, okuryazarlık sürekli büyüme için belki bir önkoşuldur, fakat okuryazarlık ve okullaşma talebinin kendisi de, öte yandan, sosyo-ekonomik gelişmenin düzeyine bağlı olabilir. Sonuç olarak özetlersek, eğitimin ekonomik büyüme ve gelişme üzerindeki etkisi ekonominin kalkınma aşamalarına göre değişebilmektedir. Eğitim ve ekonomik gelişme arasındaki karşılıklı etkileşime ait bu özellik, yapılan araştırmalarda sıkça belirtilmektedir (Tilak 1989, s. 18). Nitekim, yapılan tarihsel çalışmalar da, sanayileşmiş ülkelerde formel eğitimdeki önemli gelişmenin ekonomik büyümeyi takip ettiğini ve buna karşın gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümenin eğitimdeki yaygınlaşmayı izlediğini belirtmektedir (Levine ve Renelt , 1992).

3. EKONOMİK BÜYÜME VE NÜFUS ARTIŞI

Ekonomistler, hızlı nüfus artışının, özellikle tarım sektöründeki ölçek ekonomisi için etkisinin olumlu olduğu, ancak genel olarak, ekonomik büyüme ve gelişme üzerindeki etkisinin olumsuz olduğu konusunda hemfikirdirler (Kelley, 1988). Kelley'e göre, eğer teknolojik ilerleme üretim faktörleri arzındaki büyümeden bağımsız olarak gerçekleşiyorsa, nüfus artışının kişi başına gelir düzeyi üzerindeki olumsuz etkisi, değişmeksizin, sürekli olarak devam edecektir.

Coale ve Hoover (1958) gibi ekonomistler, hızlı nüfus artışının ekonomik büyüme ve gelişme üzerinde olumsuz etki yapan üç ögesini belirlemişlerdir: Bunlardan birincisi, sermayeyi-daraltma, seyrekleştirme etkisidir. Hızlı nüfus artışı sermaye/emek oranını düşürmektedir, zira nüfus artışının tasarruf oranını arttıran hiçbir olumlu yanı yoktur. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerde sermayenin ne kadar önemli olduğu göz önünde bulundurulduğunda, nüfus artışının sermaye/emek oranı üzerindeki olumsuz etkisinin ekonomik büyüme ve gelişme bakımından önemli sınırlamalar oluşturduğu anlaşılır. İkinci öge,

yaş-bağımlılık etkisidir. Hızlı nüfus artışı, “genç-bağımlılık” sorununa neden olmaktadır. Bu da, hanehalkı tüketimini arttırarak tasarruf oranını düşürmektedir. Üçüncü öge ise, yatırım-saptırma etkisidir. Hızlı nüfus artışı, özellikle kamu harcamalarını ekonomik büyümeyi sağlayacak yatırım harcamalarından ziyade daha az verimli alanlara yönelmeye zorlamaktadır. Bu duruma örnek olarak, kamu harcamalarının eğitim ve sağlık hizmetlerine kayması gösterilebilir. Ancak, eğitime ve sağlığa yapılan yatırımların daha az verimli olduğu görüşünün, özellikle son yıllarda bu konuda yapılan ampirik çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda, bir hayli tartışmalı olduğu açıktır.

Dünya Bankası'nın (World Bank, 1984) raporuna göre, yüzde 2'inin üzerindeki nüfus artış hızı, ekonomik gelişme ve büyüme üzerinde bir fren rolü oynamaktadır. Diğer bir ifadeyle, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümenin, kişi başına gelir ölçüsü olarak, daha düşük bir nüfus artışı ortamında daha hızlı olması beklenebilir.

4. VERİLER

Bu çalışmada kullanılan gelir dağılımıyla ilgili veriler, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından 1994 yılında yapılan Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi sonuçlarından elde edilmiştir. Bu anket için seçilmiş 19 il merkezine göre %20, %10, %5 ve %1'lik gelir dağılımı ve Gini katsayısı hesaplamaları, DİE tarafından yapılmıştır. 1987 fiyatlarıyla 1987-1997 dönemi için kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH) ve 1990-1997 dönemi için illere göre yıllık nüfus artış oranı verileri de DİE tarafından sağlanmıştır. Eğitim-eşitsizlik indeksini hesaplamak için kullanılan veriler ise, DİE'nin yaptığı 1990 yılı nüfus sayımı verileridir. İşgücünün eğitim düzeyi ile ilgili veriler de, Tansel ve Güngör'ün (1997) 1990 yılı için yaptıkları hesaplamalar esas alınarak elde edilmiştir.

5. MODEL VE AMPİRİK SONUÇLAR

Bu çalışmada, kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla düzeyini belirleyen bazı faktörler arasındaki ilişkileri araştırmak ve derecelerini saptamak için doğrusal regresyon modelleri kullanılmıştır. Ele alınan kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla fonksiyonu aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

$$\text{GDP/pcGR}_i = f(\text{POGR}_i, \text{EDINEQ}_i, \text{PREDi}, \text{GİN}_i, \text{BOT40}, \text{GDP/pci 1987})$$

Denkleimde kullanılan değişkenlerin tanımları aşağıda verilmiştir:

GDP/pcGRi: (i) iline ait 1987-1997 yılları arasında kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla artışını (1987 fiyatlarıyla) göstermektedir.

POGRi: (i) iline ait 1990-1997 yılları arasındaki yıllık nüfus artış hızını göstermektedir.

PREDi: (i) ilinde ilköğretim eğitimi almış işçilerin işgücü içindeki oranını göstermektedir.

SEDi: (i) ilinde orta eğitimi almış işçilerin işgücü içindeki oranını göstermektedir.

HEDi: (i) ilinde yüksek öğretim almış işçilerin işgücü içindeki oranını göstermektedir.

GİNİ: (i) iline ait Gini katsayısını göstermektedir.

GDP/pci 1987: (i) iline ait , dönemin başlangıç yılı olan 1987'de, kişi başına gayrisafi yurtiçi hasılayı göstermektedir.

BOT40i: (i) iline ait toplam nüfus içinde en yoksul olan yüzde 40'ın gelir payını göstermektedir.

EDINEQi: (i) iline ait eğitim-eşitsizlik indeksini göstermektedir. Bu indeks Psacharopoulos'un (1977) yaptığı şekilde hesaplanmıştır. Psacharopoulos'un kullandığı formül ise, şöyledir:

$$EDINEQ = \sqrt{\sum i(S_i - \bar{S})^2 / 3} / \bar{S}$$

Burada, (i) 1'den 3'e kadar değer almaktadır. Si de, S1, S2 ve S3'ten oluşmakta ve sırayla ilköğretim, orta eğitim (ortaokul artı lise) ve yüksek öğretim mezunu olanların 6 yaş üzerindeki nüfus içindeki oranlarını göstermektedir. \bar{S} ise ortalama eğitim düzeyini, yüzde olarak göstermektedir.

Verilen fonksiyonel ilişki, 4 doğrusal model çerçevesinde incelenmiştir. Modellerin içerdikleri bağımsız değişkenlerin nelerden ibaret olduğu, Tablo 1'den kolayca çıkarılabilir.

Tablo 1: Bağımlı Değişken: 1987-1997 Dönemine Ait Kişi Başına Gayrisafi Hasıladaki Artış (1987 Fiyatlarıyla).
(t-istatistikleri parantez içindedir)

Değişkenler	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
POGR	-0,00515 (-2,471)*	-0,00485 (-1,900)**	-0,00478 (-2,242)*	-0,00519 (-2,472)*
GİNİ	-0,1492 (-0,354)	---	---	---
BOT40	---	0,00849 (0,648)	0,01137 (0,870)	0,01128 (0,834)
PRED	0,01181 (2,615)*	0,01282 (2,530)*	0,01369 (2,839)*	0,01318 (2,753)*
SNED	---	---	-0,00720 (-0,912)	---
HED	---	---	---	-0,01033 (-0,718)
GDP/pc 1987	---	-1,2068 (-0,271)	---	---
EDINEQ	-1,1384 (-1,781)**	---	-1,8801 (-1,959)**	-1,7933 (1,762)**
Sabit	0,7284 (1,137)	0,6373 (1,193)	1,1874 (1,455)	1,07301 (1,291)
R ²	0,47	0,48	0,51	0,50
F	3,05	2,4	2,7	2,55

* %5 düzeyinde anlamlıdır.

** %10 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 1’de görüldüğü gibi, çalışmada kullanılan bağımsız değişkenler kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla artışındaki değişmelerin yaklaşık yüzde 50’sini açıklamaktadır. Bunun yanı sıra, kişi başına GSYİH’deki büyümeyi etkileyen daha pek çok faktör bulunmaktadır. Örneğin, teknolojik ilerleme, sabit yatırımların gayrisafi milli hasılaya oranı, sanayi ürünleri ihracatının gayrisafi milli hasılaya oranı gibi önemli ekonomik parametreler modelimizde

yer almamaktadır. Sözkonusu veriler iller bazında elde edilemediği için, modelde kullanılmamıştır.

Model 1’de kullanılan tüm bağımsız değişkenlerin regresyon katsayılarının işaretleri beklendiği gibi çıkmıştır. Gini katsayısı dışındaki değişkenlerin regresyon katsayılarının, istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre, kişi başına GSYİH ile nüfus artışı arasında ters bir ilişki olduğu belirlenmektedir. Diğer bir ifade ile, bu illerdeki nüfus artışı kişi başına ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Eğitim-eşitsizlik indeksi regresyon katsayısının işareti de negatiftir. Bu değişkenin kişi başına ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin, hem istatistiksel olarak anlamlı ve hem de çok güçlü olduğunu görülmektedir. Diğer bir ifade ile, eğitimdeki eşitsizliğin artması kişi başına ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir.

Model 2’de Gini yerine alınan BOT40 bağımsız değişkenine ait regresyon katsayısının işareti pozitif olmakla birlikte, bu katsayı istatistiksel olarak anlamlı değildir. Ayrıca, bu regresyonda dönemin başlangıç yılı olan 1987 yılına özgü kişi başına GSYİH, bağımsız değişken olarak yer almıştır. Bu değişkenin regresyon katsayısının işareti de beklendiği gibi negatiftir. Zira gelirdeki büyümeyi, kişi başına gelirdeki büyüme dahil, bazı başlangıç koşullarının bir fonksiyonu olarak açıklamaya çalışmaktadır. Bu konuda geliştirilmiş olan neo-klasik büyüme modellerine göre, büyüme oranları koşullu olarak aynı noktaya (conditional convergence) yaklaşma eğilimi gösterirler. Örneğin, kişi başına geliri görece olarak düşük olan iller, istikrarlı bir gelir düzeyi durumunun kontrolü sağlandıktan sonra, daha hızlı büyürler. Bu yüzden, ampirik çalışmaların büyük bir bölümünde olduğu gibi, bu çalışmada da başlangıç yılı kişi başına gelirinin regresyon katsayısı negatif olarak ortaya çıkmaktadır ve neo-klasik görüşü desteklemektedir. Ancak, bu regresyon katsayısı istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Model 3’de, modele orta eğitim de eklendiğinde regresyon katsayısı negatif değer almaktadır. Orta eğitimin regresyon katsayısı işaretinin negatif olması, Benavot’ın (1985) az gelişmiş ülkelerle ilgili çalışmasında ulaştığı sonuçlar ile paralellik göstermektedir. Ancak, bu çalışmada elde edilen regresyon katsayısı, istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Model 4’de ise, bu kez yüksek eğitim düzeyi bağımlı değişken olarak modele eklendiğinde, regresyon katsayısının işareti negatif olmakta ve istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç vermemektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Son yıllarda yapılan ampirik çalışmalara bakıldığında, ekonomik politikalar bağlamında kimi önemli bulgular ulaşıldığı görülmektedir. Bunlar kısaca, şöyle sıralanabilir! Gelir dağılımındaki eşitsizlik, ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi olumsuz olarak etkilemektedir. Bu yüzden, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri azaltmak amacıyla uygulanan politikaların ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkileri olmaktadır.

Çalışmalar, eğitime ve özellikle ilköğretime yapılan yatırımların ekonomik büyüme ve gelir dağılımı üzerinde olumlu etkilerinin bulunduğunu göstermektedir. Bu durum, eğitimde fırsat eşitliğinin önemini ortaya koymaktadır. Eğitimde fırsat eşitliğinin herkese tanınmasının, kişi başına ekonomik büyüme üzerinde çok güçlü ve olumlu bir etkisinin olduğunu ayrıca belirtmek gerekmektedir. İnsanlar iyi eğitim aldıkları takdirde, iş-gücü piyasasında çok verimli ve değerli birer üretim kaynağı olmakta, iyi yetiştirilmedikleri durumda ise büyük bir işsizler ordusu oluşturmaktadır.

Yapılan çalışmalardan ortaya çıkan başka bir sonuç ise, hızlı nüfus artışının ekonomik büyüme, özellikle kişi başına gelirdeki büyüme üzerinde olumsuz etkilerinin bulunduğudır. Bu çalışmada da aynı sonuç açıkça görülmektedir. Bu bulguların ışığında, nüfus artış hızını düşüren politikaların ekonomik büyüme, gelişme ve hatta gelir dağılımı üzerinde çok önemli olumlu etkileri olacağı biçiminde bir saptama yapılabilir. Nitekim, kadının eğitim düzeyi ile doğurganlığı arasında çok güçlü ve ters bir ilişkinin bulunduğu, Mersin ilinde yapılan ampirik bir çalışmayla da belirlenmiştir (Baş, 1997). Bu çalışmada, annenin eğitim düzeyindeki bir yıllık bir artışın doğum sayısında yüzde 5.95 oranında bir düşüşe neden olduğu istatistiksel olarak saptanmıştır.

KAYNAKÇA

Aghion, Philippe, E. Caroli, ve C. G. Penalosa (1999) "Inequality and Economic Growth: The Perspective of the New Growth Theories," **Journal of Economic Literature**, Vol. XXXVII (December 1999), pp. 1615-1660.

Ahluwalia, Montek S. (1974) "Income Inequality: Some Dimensions of the Problem".

Baş, Kemal (1997) "Eğitim, Kalkınma, Gelir ve Doğurganlık İlişkileri: Mersin Örneği," **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 52, no. 1-4, ss. 135- 153.

Coale, Ansley J. ve Hoover, Edgar M. Population Growth and Economic Development in Low Income Countries. Princeton, N.J. Princeton U. Press, 1958.

- Benavot, Aaron (1985) Education and Economic Development in the Modern World. Ph.D. Dissertation, Stanford University (unpublished).
- Birdsall, Nancy, David Ross, ve Richard Sabot (1995) "Inequality and Growth Reconsidered: Lessons from East Asia," **The World Bank Economic Review**, vol. 9, no.3: 477-508.
- Bourguignon, François (1990) "Growth and Inequality in the Dual Model of Development: The Role of Demand Factors" **Review of Economic Studies** 57, pp.215-228.
- Bhagwati, Jagdish (1973) "Education, Class Structure and Income Equality," **World Development** 1 (5) May, pp. 21-36.
- Chiswick, Barry R. (1971) " Earnings, Inequality and Economic Development," **Quarterly Journal of Economics** 85 (1) February, pp. 21-39.
- Fields, Gary S. (1987) "Measuring Inequality Change in an Economy with Income Growth," **Journal of Development Economics** 26 :357-374.
- Fields, Gary S. (1989) "Changes in Poverty and Inequality in Developing Countries," **The World Bank Research Observer** 4 (2) : 167-185.
- Güngör, N. Demet (1997) "Education and Economic Growth in Turkey 1980-1990: A Panel Study," **ODTÜ Gelişme Dergisi**, Cilt 24, sayı 2, s.185-215.
- Hicks, N. L. (1987) "Education and Economic Growth," G. Psacharopoulos (ed.)'in içinde, **Economics of Education: Research and Studies**, Oxford: Pergamon Press, 101-107.
- Kaldor, Nicholas (1978) "Capital Accumulation and Economic Growth," Nicholas Kaldor, (ed.)'in içinde: **Further Essays on Economic Theory**. New York: Holmes and Meier Publishers, Inc.
- Kelley, Allen C. (1988) "Economic Consequences of Population Change in the Third World," **Journal of Economic Literature**, vol.xxvi (December), pp.1685-1728.
- Kuznets, Simon (1955) "Economic Growth and Income Inequality," **American Economic Review** 45 (March):1-28.
- Langoni, Carlos G. (1973) "Income Distribution and Economic Development in Brazil," **Conjuntura Economica** 27 (9) September.

- Lau, L.J., Jamison, D.T. ve F. F. Louat (1990) "Education and Productivity in Developing Countries: An Aggregate Production Function Approach," **Working Paper WPS 612** (The World Bank, Washington, D.C.).
- Lau, L.J., Jamison, D.T. Liu, S. ve Rivkin, S. (1993) "Education and Economic Growth: Some Cross-Sectional Evidence from Brazil," **Journal of Development Economics**, 41,45-70.
- Levine, Ross, ve David Renelt (1992) "A Sensitivity Analysis of Cross-Country Growth Regressions," **American Economic Review** 82 (4, September): 942-963.
- Marris, Robin (1982) "Economic Growth in Cross Section: Experiments with Real Product Data, Social Indicators, Model Selection Procedures, and Policy Benefit/Cost Analysis," Discussion Paper. London: University of London, Birbeck, Department of Economics.
- Perotti, Roberto (1996) "Growth, Income Distribution, and Democracy: What the Data Say," **Journal of Economic Growth**, 1:2, pp.149-187
- Psacharopoulos, G. (1977) "Unequal Access to Education and Income Distribution," **De Economist** 125 (3) September, pp. 383-392.
- Psacharopoulos, George ve Arriagada, A.M. (1989) "The Determinants of Early Age Human Capital Formation: Evidence from Brazil," **Economic Development and Cultural Change**, 37 (4): 683-709.
- Persson, Torsten ve Guido Tabellini (1994) "Is Inequality Harmful for Growth?" **American Economic Review** 84 (3):600-621.
- Ram, Rati (1981) "Inequalities in Income and Schooling: A Different Point of View," **De Economist** 129 (2), pp. 253-261.
- Ram, Rati (1984) "Population Increase, Economic Growth, Educational Inequality and Income Distribution: Some Recent Evidence," **Journal of Development Economics** 14 (13) April, pp.419-428.
- Ram, Rati (1985) "The Role of Real Income Level and Income Distribution in Fulfillment of Basic Needs," **World Development** 13 (5) May, pp. 589-594.
- Razin, Assaf (1977) "Economic Growth and Education: New Evidence," **Economic Development and Cultural Change** 25 (2): 317-324.
- Richards, P. ve M. Leonor (1981) Education and Income Distribution in Asia. London: Croom Helm for the International Labor Organization.

- Ritzen, J.M.M.(1977) Education, Economic Growth and Income Distribution. Amsterdam: North-Holland.
- Rodrik, Dani (1994) “ The Rush to Free Trade. Why So Late? Why Now? Will It Last?” Stephan Haggard and Steven B.Webb, (eds.)’in içinde: Voting for Reform: Democracy, Political Liberalization, and Economic Adjustment. New York: Oxford University Press.
- Romer, Paul M. (1990) “Endogenous Technological Change,” **Journal of Political Economy** **98** (October).
- Tansel, Aysit ve N. D. Güngör (1997) “The Educational Attainment of Turkish Labor Force: A Comparison Across Provinces and Over Time,” **ODTÜ Gelişme Dergisi**, Cilt 24, sayı 2, s.185-215.
- Tilak, J.B.G. (1989) “Education and Its Relation to Economic Growth, Poverty, and Income Distribution: Past Evidence and Further Analysis,” **Research Papers Number 3, the World Bank**, Washington, D.C.
- Wheeler, D. (1980) “Human Resource Development and Economic Growth in Developing Countries: A Simultaneous Model,” **Staff Working Paper** No. 407. Washinton, D.C. : World Bank.
- World Bank (1984), **World Bank Development Report**, Washington DC: World Bank.